

Még egyszer a történeti távlat kérdéséről

A *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 1968. 2. számában összefoglaló és tájékoztató jellegű tanulmányt közöltem a romániai magyar irodalom ötven esztendejével foglalkozó irodalomtörténeti tanulmányokról. Két alapvető tételt hangsúlyoztam: egyrészt azt, hogy egy nagyobb szabású és maradandó értékű szintézis elkészítéséhez a történeti távlat hiányában még csak részben felelnek meg az előfeltételek, másrészt állást foglaltam amellet, hogy ennek ellenére félévszázados hazai magyar irodalmunkkal állandóan kell foglalkoznunk mind tudományos, mind publicisztikai szinten. Tanulmányom egyes tételeivel a *Korunk* 1969. májusi számában Kőnczei Ádám vitába szállott*, és abban részben ellentmondásokat vélt felfedezni, részben a „történelmi távlat” elvével szemben sürgette a romániai magyar irodalom ötven esztendejének megírandó nagy monográfiáját.

Nem Kőnczei az első, aki szemére veti irodalomtörténészeinknek — bár ő maga is foglalkozik irodalomtörténettel —, hogy a sokak által várt nagy mű még nem készült el. Íróink, kritikusaink, irodalmat tanító tanáraink és művelt olvasóink részéről gyakran és ismételten merült fel a szemrehányás, hogy miért nem áll még rendelkezésünkre egy valóban reális szükségletet kielégítő szintetikus jellegű nagy monográfia a romániai magyar irodalom ötven esztendejéről. Ugyanakkor állandó panasz és vád, hogy hazai magyar irodalomtörténészeink miért nem dolgozzák fel nagyobb mértékben könyvtáraink és kéziratváraink gazdag anyagát, a XVI. századtól kezdve napjainkig, a román—magyar irodalmi és művelődési kapcsolatokat, a sajátosan hazai hagyományokat, a színészet történetét, az erdélyi napló- és emlékirat-irodalmat, s miért nem írnak ezen felül szaktanulmányokat a nagy klasszikus írókról: Balassi Bálinttól kezdve Csokonain, Vörösmartyn át Adyig. Az irodalomtörténetírás iránt megnyilvánuló igény nem egy esetben kívánsághangversennyé alakul át, nem számol a reális lehetőségekkel, nem veszi tekintetbe vagy hamar elfelejti a már elvégzett munkát.

Köztudomású — legalábbis a szakemberek körében —, hogy mennyi előfeltétele van egy nagyobb korszak feldolgozásának, de különösképpen a mához közelálló vagy azzal szorosan összefonódó irodalmi élet szintetikus összefoglalásának. A romániai magyar irodalom ötven esztendejének összes maradandó értékeit, jelenségeit tudományos szinten tárgyaló szakmonográfia előfeltételei közé tartoznak az egyes írókról megjelent monográfiák, a folyóiratok repertóriumai, a kéziratban levő levelezésanyag rendszeres kiadása, irodalmi lexikon, Tudjuk, hogy mindössze 4—5 írói monográfiánk van és néhány kisebb terjedelmű bibliográfiánk.

Jelenleg Kolozsvárt két, Marosvásárhelyt három kutatói állás van, de a kutatók közül a romániai magyar irodalomtörténet csak kettőre tartozik. A Babeş—Bolyai Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti tanszékén hárman, a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola nyelv- és irodalomtörténeti katedráján ketten foglalkoznak kizárólag a romániai magyar irodalom történetével. Természetesen sokan vannak, akik más irányú didaktikai és tudományos vagy közírói és lektori munkájuk mellett közöltek e tárgykörből értékes tanulmányokat, de természetesen csak alkalmilag és nem kizárólagosan foglalkozva hazai magyar irodalmunkkal. A szakemberek kiképzése folyamatban van az új típusú doktorátus révén, de csak évek kitartó munkája után számolhatunk majd be számottevő eredményekről.

* Kőnczei Ádám: *Irodalomtörténetírás kivárással — de mekkorával?* *Korunk*, 1969. 5.

Rendkívül hasznos és egyáltalán nem kicsinyelhető le az a segítség, amit irodalomtörténészeinknek nyújtanak kiadóink és folyóirataink ezen a téren (*Igaz Szó, Utunk, Korunk, Művelődés*), de magától értetődően a közlési mód nem filológiai, hanem publicisztikai jellegű e lapjainkban.

Ami pedig a történeti távlatot illeti, nem arról van szó, hogy ne írjunk ma összefoglaló műveket, írói monográfiákat, ne jelentessünk meg részletkérdésekről szóló szaktanulmányokat. Ellenkezőleg, fokozzuk eddigi munkásságunkat (a kiadókra és folyóiratokra gondolok elsősorban), minden publikálási lehetőséget használjunk ki — még a napilapokat is —, írjunk filológiai igényű és népszerűsítő munkát minél többet ötvenéves irodalmunkról és most kibontakozó fiataljainkról is — a máról a mának, de mindig a jövőre is gondolva értékítéleteink megfogalmazásában. Ebben a munkában — bár a felvilágosodás kora a sajátos szakterületem — magam is részt vettem a két világháború között és a felszabadulás után is. Elsőnek készítettem el 1939-ben a romániai magyar irodalom történetét (1918-tól 1939-ig), de a kötetet — haladó szelleme miatt — minden akkori kiadó visszautasította. 1949-ben régi anyagomat kiegészítve újra szintézissel jelentkeztem. Ezúttal az Akadémia pályázatán. Kéziratomat megdicsérték bírálói (Gaál Gábor, Emil Petrovici, Emil Isac), de az akadémiai kiadó még nem jelentette meg.

Újra s ezúttal utoljára *Kortársaim* címen 500 lapnyi kötetet rendeztem sajtó alá, és az elmúlt hat hónap alatt 25 előadást tartottam a kolozsvári rádióban azokról a romániai magyar írókról, akik mestereim, barátaim vagy tanítványaim voltak. Az egyetemen eddig 82 olyan államvizsga-dolgozatot irányítottam, amelyeknek tárgyát a jelöltek hazai magyar irodalmunk ötvenéves múltjából merítették. Ily irányú munkásságomat hasznosnak, szükségesnek tartottam és tartom, ennek ellenére meggyőződéssel vallom, hogy az általam kiadott vagy kéziratban maradt tanulmányok csak adalékok az ötven év történetéhez, nem végleges értékítéletek. Az elmúlt hetekben megjelent főiskolai jegyzet, Sőni Pál évtizedes munkáját összefoglaló *A romániai magyar irodalom története* is csupán úttörő jellegű — s éppen ebben látom jelentőségét — a későbbi kutatások és feldolgozások szempontjából.

A jelenkori irodalommal való foglalkozás tehát szükséges, de továbbra is fenntartom a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményekben* kifejtett eredeti álláspontomat, hogy a kortárs irodalomról írt művek értékét és maradáóságát csak a későbbi évtizedek történelme és irodalomtörténetírása fogja eldönteni. Ezt bizonyítja minden olyan francia, angol, magyar vagy bármely más nyelvű mű, amely kortárs-írókról készült. Horváth János Adyról szóló, Ady életében írt könyve a maga korában úttörő műnek számított, ma viszont csak irodalomtörténeti érdekességeket tartalmazó adalék az Ady-irodalomban, viszont más műveivel, amelyek régebbi korszakok irodalmát dolgozták fel, Horváth János a XX. század legjelentősebb magyar irodalomtörténésze lett, iskolát teremtett, tudományos eredményei váltak egész sor új kutatás kiindulópontjává. Persze, nemcsak a mai irodalomról írt művek avulnak el, lassúbb ütemben ugyan, de a régi irodalomról kialakult elméletek is állandó változásnak vannak kitéve.

Örvendenünk kell annak, hogy új adatok feltárásával, korszerű tudományos módszerek alkalmazásával állandóan változik, gazdagodik az elmúlt korszakokról, írókról és irodalmi irányokról kibontakozó irodalomtörténeti értékrendszerünk. És ez minden társadalomtudomány területén így van, a mi feladatunk csupán annyi, hogy irodalmunk közeli múltjáról és távoli korszakairól egyaránt gazdagítsuk ismereteinket. A régi korszakokra vonatkozólag mások alapvető kutatásaira és feldolgozásaira támaszkodhatunk: nagy írók esetében sokszáz kitűnő tanulmányra és monográfiára s gondosan elkészített kritikai kiadásokra. A jelenkori irodalom feldolgozása viszont ránk váró feladat. Legyünk büszkéek eddig elért eredményeinkre, folytassuk tovább megkezdett munkánkat (köztük a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* készítését).

Az irodalomtörténetírás mellett kritikai irodalmunk feladata elsősorban mai irodalmunk számbavétele — elvszerűen, minden személyi és klikkérdések háttérbe szorításával. Százötven esztendővel ezelőtt a nyelvújítási harc végső eredményeit összegező Kazinczy 1819-ben ezt írta az *Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél* című tanulmánya végén a magyar nyelv, irodalom és művelődés addigi legnagyobb és leghevesebb harcára visszatekintve: „A mi nyelvünk anya, leány

s ismert rokon nélkül úgy áll a többi nyelvek között, mint fönix az ég madarai között... Vizsgáljuk, mit csinálnak mások s mi használ nekünk. A maradék tanúja lesz tetteinknek; rettegjük ítéletét. Egyébiránt Füredi Vida úrral én is azt mondom, s szájjal és szóval: A fontos dolgokban egység, a mellékes dolgokban szabadság... a harcban tisztességes fegyverek." Kövessük a széphalmi mester ma is érvényes tanítását, s akkor meggyőződésem szerint nem kell majd rettegnünk az utókor ítéletét.

Jancsó Elemér

Mustkóstoló után

Szépen s talán némi eredménnyel is — bár kevésbé látványosan — csak akkor vitatkozhatunk, ha polémia helyett dialógusra törekszünk. A dialógusra ugyanis az jellemző, hogy benne nem a szembenálló felek személyes törekvései, hanem az ügy szeretete és az ügy iránti buzgalom állítja sorompóba a vitázókat. Ezért a dialógus *racionális szellemi viadal*, s azon meggyőző sikert kizárólag csak *érvekkel* lehet aratni.

Mustkóstoló című olvasónaplóban a dogmatikus, vulgárisan szociologizáló és politizáló irodalomról egy-két elítélő mondatot leírtam, de arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy ezt a fajta irodalmat adott történeti feltételek között az a dogmatikus kritika és irodalomelmélet kényszerítette az írókra, amely a *személyeskedések*, *élcélődések* és *inszINUÁLÁSOK* kombinációival helyettesítette az érvelést. Például „összefoglalta“, amit az ellenfél mondott, de a saját szájaíze szerint; időzjelbe tett kifejezéseket, függetlenül attól, hogy azok idézetek vagy sem. Ily módon feje tetejére állította az érvelés logikáját: a cáfolatokhoz megszerkesztette a cáfolandó tételeket is. Közben hiányosan idézetett eladdig, hogy az állításból, ha szükséges, tagadás váljék. Az már újabbkori „vívmány“, hogy Tibinek, Pistának, Janónak becézgetünk szóbahozott írókat. Csakhogy a színházi portás vagy ruhatárosó ugyanezt teszi a színészekkel, de attól még nem lesz műkritikus.

Készségesen elismerem — *Mustkóstoló*mban is elismertem —, hogy fiatal íróink, költőink új utakat és módokat keresnek, és kimondják, amit az előttük járók nem tudtak vagy nem akartak kimondani, talán mert meg sem látták, esetleg mert benne sem volt a társadalmi létben... Fiatal kritikusainkban azonban az új keresésének indulata igen hiányos. Inkább az jellemző, hogy átveszik az ötvenes években „kiművelt“ polémiák arzenálját, sőt még az előttük járó nemzedéknél is jobban megtanulták, hogyan kell az ilyenfajta kritika harci eszközeivel hadakérezni, s még rikítóbb tónusban védelmezni — gyakran a közérdekkel szemben — egy-egy csoport vagy baráti kör érdekeit. Ami engem illet: a múltban soha egyetlen esetben semmi effélében részt nem vettem, s ha egy tisztességgel induló vita elfajult, azonnal kiléptem belőle; amikor pedig alkalmam nyílt, szóban és írásban tiltakoztam fóruméletünk elsekélyesítése és elfekélyesítése ellen. Elmondtam és leírtam, most ismét leírom: *folyóirataink szerkesztősegeit elháríthatatlan felelősség terheli, ha a szellemi viadatok szócsatákká degenerálódnak, és az emberi szót — (amelynek indítéka lehet tapasztalat, aggodalom, aggály vagy akár aggályoskodás, sőt tévedés is, de mindenképpen gondolkozás és ügyszeretet) — a demagógia köntösébe bujtatt és ismét csak csoportérdekből fakadó szűklátókörűség elnémítja.*

*

Az olvasónapló szubjektív, meditatív műfaj, benne aggodalmak, aggályok — különösebb indokolás nélkül — pusztá megérzések és megsejtések alapján is helyet foglalhatnak. De elképzelhető olyan olvasónapló is, amelyben jól végiggondolt és

sokoldalú megfigyelésből szűrődnek le a megállapítások. Úgy hiszem, *Mustkóstoló* című olvasónaplóm ez utóbbi fajta. Tehát vitaalap. Am a *Korunk* szerkesztősége csillagos lapalji jegyzetben írásomtól elhatárolta magát, ugyanakkor rögtön utána egy olyan hangvételi választ közölt, amely a dialógus helyett a polémia irányába terelte a kérdést, miközben azt a látszatot is keltette, mintha a szerkesztőségnek már eleve kialakult álláspontja volna. Ilyen feltételek mellett felelősségtudat és jóízlés kérdésévé vált a vitában való további részvétel.

Dián László viszont olyan kérdéseket vetett fel, amelyek lényegre utalóak. Írásában — ha van is félreértés, ami bárkivel megeshet — nincs polemizáló hajlam abban az értelemben, ahogy a polémiát a dialógussal szembeállítottam. Abban a reményben, hogy Dián ráállása az ügyre egy halkabb szavú, de elmélyültebb, igazságkereső olvasókör nevében is történt, kötelességemnek érzem, hogy eddigi szokásomtól kivételesen eltérjek, és válaszoljak az észrevételekre, mégpedig abban a reményben, hogy ezt senki sem veszi „fiataljavító gondolatoknak“. Én ugyanis azt tartom, hogy egy pipa dohányt sem ér az az idősebb generáció, amely nem törekszik arra, hogy fiait a maga tapasztalatára kioktassa, viszont még a pipadohány füstjét sem éri ez a fiatalság, mely nem próbálja már húszegynéhány éves fejjelel meghódítani és a maga képére formálni a világot.

Ami a mi vitánkat illeti — ha jól értettem — lényegében három ütközőpontra korlátozódik az egész csata:

1. Szükséges-e, hogy az epikai műnek jól körülhatárolt társadalmi háttere legyen, és az írónak kell-e a hősök társadalmi hovatartozását tisztáznia vagy sem?
2. Domokos Eszter és fiatal íróink általában elhanyagolják-e vagy sem az írás szociális vonatkozásait, s ha igen, ebből bizonyos gyöngeségek származnak-e, amint én állítom, vagy éppen ellenkezőleg: ez az irodalom új útja?
3. Észrevételeimet helyesen vonatkoztattam-e a fiatal írókra általában vagy sem?

Ami az első kérdést illeti, tudom, hogy soha, mióta irodalom az irodalom — tehát jó pár ezer éve — prózai mű meg nem kapaszkodhatott az idő üstökébe, ha társadalmi háttére tisztázatlan volt. Évezredek tapasztalata arra figyelmeztet, hogy csak történetileg, társadalmilag meghatározott hőők bírnak oly erkölcsiséggel, jellemmel, keveredhetnek olyan konfliktusokba, hogy érdeklődésünket tartósan felkeltsék, és csak ők mondhatnak és küzdhetnek ki olyan igazságokat, amelyek az idő fölé kerekedve minden korhoz szólni képesek, elsősorban természetesen saját korukhoz.

Nos, a hozzászólások kapcsán a legfigyelmesebb olvasó sem fedezhet fel egyetlen velem szemben elhangzó érvet sem a fenti állítás cáfolatára (Páskándi, Balint Tibor és Hemingway ugyanis mellettem érvelnek!).

Viszont — s ezzel a második kérdésre is rátértünk — Dián egyértelműen meg is fogalmazza, hogy a társadalmi hovatartozás még a típust is csak nagy vonalakban határozza meg, hogy a szociális tipizálás csak a lelki élet felületén hat s csak a közös szellemi-lelki jegyeket, a primér (ha nem a primitív) vonatkozásokat tükrözi; és végül: minél mélyebben hatolunk az emberi lélekbe, a típusjegyek annál inkább elhalványodnak, hogy helyet adjanak a személyt meghatározó egyéni jellemzésnek. Nos, ez a gondolatmenet pontosan az, amely miatt aggódom. Hálás vagyok Diánnak, hogy olyan kristálytisztán kifejtette azt az álláspontot és alkotási módot, amelyet én fiatal íróinknál gyakran felfedeztem, és Domokos Eszter könyve kapcsán bíráltam is.

Ha ez az írói magatartás mint a dogmatikus irodalom reakciója átmeneti jelenségként bukkant fel, majd csak túl leszünk ezen is valahogy, de ha tartósul, vagy amire még gondolni is rossz: kizárólagossá válik, csak idő kérdése, hogy az európai perifériára szoruljunk, méghozzá úgy, hogy közben a világ közepén képzeljük magunkat. Senkit sem akarok azzal untatni, hogy felsoroljam azokat a hősöket, akiket a világirodalom nagyjai teremtettek Arisztophanésztől Camus-ig. Nyugodtan leírom: *egyetlenegy sincs közöttük, aki ne volna egyszerre társadalmi típus és jól egyénített személyiség is*. Ha bárki egyetlenegy kivételt talál, én mindazt, amit eddig irodalomról és művészetről sokadmagammal (Arisztotelésztől Lukács

Györgyig) vallottam, ünnepélyesen visszavonom. Elvégre tévedni — amint sokfajta balhiedelem bizonyítja — két és félezer évig, sőt még tovább is lehetséges. Viszont amíg nem látom az irodalmi bizonyítékokat, addig vallom, hogy mélységek és magasságok, típusok és egyénített személyiségek, logikum és pszichológikum mind-mind csak meghatározott — persze, írói eszközökkel meghatározott! — társadalmi alapon lehetségesek: Igaz: a dogmatikus irodalom egy megcsontított társadalmi, közösségi követelménynek rendelte alá a személyiségét, de ennek az ellenkezője éppen akkora hiba, különösen, ha egy megcsorbított személyiségének rendeljük alá a társadalmat. Az irodalom ugyanis, mióta csak irodalom, s a művészet, mióta csak művészet, nem más, mint az ember és a társadalom egymást feltételező egységének ábrázolása, mégpedig oly módon, hogy a személyiséget a társadalmiból, a társadalmat pedig a legszemélyibben jellemzett egyéniségiből bontja ki. Így a tipizálás és egyénítés nem egymást kizáró, hanem egymást feltételező irodalmi és művészeti jelenségek, amelyek a remekművekben dialektikus egységben valósulnak meg, s az olvasót vagy a műélvezőt egy ebből fakadó konfliktus feszültségéből a megértés és felszabadulás csúcására: a katarzishoz vezetik. Amennyire hóbörgő illetlenség volna legfiatalabbjainktól remekműveket követelni, éppen annyira könnyelműség volna elhallgatni, hogy ők, akik között annyi ígéretes tehetség jelentkezett, mellékvágányra űthetnek, pusztán azért, mert talán megcsömöröltek attól, amit középiskolában és egyetemen mint irodalmi tananyagot beléjük tankoltak.

Nem elég tagadni! Igenelni kell! Csak a hagyományokból merészen, de szervesen fakadó új igenlése érdekében szabad tagadni azt, ami ó és avitt. Tagadni ugyanis undorérzések alapján is lehet, az igenléshez hit kell! A hit pedig — véleményem szerint — nem más, mint a társadalminak a legmagasabbrendű szubjektív megélése. Mint ilyen a legemberibb energiaforrásunk, amely arra serkent, hogy integráns és kiművelt személyiségünket maradéktalanul a közösség érdekében állítsuk, hogy a szűkebb körű közösségek: a család, generáció, baráti kör, nép, nemzetiiség, nemzet erejét és tartalékait — anélkül hogy megtagadnánk e realitásokat — örökké a végső cél, az emberség és az emberiség irányába mozgósítsuk. Erre gondoltam, amikor *Muskóstolóm*ban azt írtam, hogy „a hősök társadalmi háttérnélkülisége általában csak távlat-nélküliségbe tonkollhat“.

Talán helyesebben tettem volna, ha azt írom, hogy amit Domokos Eszternél észrevételeztem, gyakori jelenség más Forrás- vagy még Forrás-kötetig sem jutott szerzőnél. Tehát gyakori, de nem mindenkori. Talán általános is, de sok kivétellel. Például újabban éppen Domokos Eszternél is jelentkezett egy örvendetes kivétel. Hátha még a kimódolás is a régi írások szintjén maradt volna! (*A világjáró amerikai. Ifjúmunkás*, 1969. 21.)

Abban igaz van Maksay Sándornak, hogy ha általánosítok, legalább még egy példával tartozom. Nos, ne engedjük a vitát elaprozódni. Aki kételkedik, olvassa el az utóbbi hét prózai Forrás-kötetet, az *Ifjúmunkás* vagy a *Megyei Tükör* újszólván bármely irodalmi mellékletét, de bőven kap példát többi napilapunk irodalmi oldalain, az *Utunk* elmúlt másfél évi számaiban, sőt egy prototípussal (!) „megtört a jég“ az *Igaz Szóban* is (1969. 4). De ha figyelmesen elolvassuk a velem szemben írásban elhangzott észrevételeket, azokban is ugyanaz a kérdés kerül előtérbe: szükségese-e és mily mértékben az írás társadalmi hátterezése, megalapozása és beágyazása, vagy pedig az csak mellékes, sőt az új kibontakozását akadályozó követelmény? A vélemények elhangzottak. Tegyen ki-ki hite és meggyőződése szerint. A többit bizzuk az időre!

*

Király Lászlónak csak egyetlen észrevétele ellen tiltakozom: én ugyanis a maximáimat, ha vannak ilyenek, nem *néha* szoktam kölcsönözni, hanem *mindig*; mégpedig minden alkalommal hitelbe veszem fel azoktól, akik előttem jártak, vagy gyakran a kortársaimtól is. Törődelmesen beismerem, soha egyetlen olyan érzelmem, gondolatom, ötletem, maximám, sőt még álmom sem volt, amelyet ne másoktól kaptam volna. Az én érdemem és írói voltom — ha van ilyen — abban áll, hogy a kor igénye szerint próbáltam megfogalmazni, amit előttemjáróktól és kortársaimtól is hitbizományba kaptam. Úgy gondolom, csak idő kérdése, hogy előbb-utóbb minden tollforgató önmagáról hasonló meggyőződésre jusson.

Dáné Tibor

A szerkesztőség zárszava

Dáné Tibor Mustkóstoló című „olvasónapló”-ja (Korunk, 1968. 12.), noha egyetlen könyv, Domokos Eszter Forrás-kötete kapcsán íródott, fiatal prózairóinkat általában marasztalta el „a hősök társadalmi háttérnélkülisége” miatt, ami szerinte „csak távlatnélküliségbe torkolthat”. Amint azt a válaszcikkek kimutatták, Dáné két hibát követett el: 1. nem tisztázta, kit ért „fiatal író”-n, tehát Domokos Eszteren kívül még kikre vonatkoztatja megállapításait; 2. saját fiatalkori eszményeihez — érthetően — ragaszkodva, értetlenül áll az irodalmi ábrázolás és kifejezés újabb fejlődése előtt, s ami nem illik sémájába, azt rossznak, veszélyesnek ítéli.

Magunk is hívei, vallói vagyunk az irodalom társadalmi elkötelezettségének. E köz-szolgálat egyik ma is érvényes módja a hagyományos realizmust folytató, a valóság tényeivel közvetlenül, áttételek nélkül szembenéző ábrázolásmód (a két világháborúközi Nagy István örökébe léphet a fiatalabbak közül Pusztai János, ezen az úton indult el Kiss János és legutóbb Tar Károly, de a közvetlen valóság-tisztelet jellemzi Bálint Tibor, Veress Zoltán, Kocsis István, Szilágyi István nem egy írását is!). Dáné Tibor cikkének érdeme a társadalmi igény hangoztatása, amelyre azonban méltóképpen felelni nemcsak Bálint Tiboron, Pusztai Jánoson, Kocsis Istvánon múlik.

A vitaindító csupán ott téved — és ebben sokakkal osztozik —, amikor megtagadja a társadalmi szolgálat elismerését azoktól, akik a művészi kifejezés absztraktabb (de nem hermetikus!) módjait kedvelik, abban tudják önmagukat és korukat (és igenis, a mi korunkat!) teljesebben kifejezni. Nem hisszük tehát, hogy Páskándi Géza, Vári Attila (és az Onkéntes rózsák Sodomában Bálint Tibora, a parabola-dramák Kocsis Istvána) kevésbé kötődne a mához, problémáinkhoz, mint egyik-másik idősebb vagy fiatalabb „hátterezőnk”. Egy megmerevedett realizmus- és típusalkotás-konceptió vezette téves következtetésekre, igaztalan általánosításra Dáné Tibort.

Korunk

Kozma István: Leányok